

מעשה מחכם ותם

מעשה שני בעלי בתים היו בעיר אחת, והיו גדולים בעשירות, והיה להם בתים גדולים, והיו להם שני בנים, לכל אחד בן אחד, ולמדו שניהם בחדר אחד. ואלו השני בנים היו אחד מהם בר הבנה, והאחד היה תם (לא שהיה טפש, אלא שהיה לו שכל פשוט ונמוך). ואלו השני בנים היו אוהבים זה את זה מאד; אף על פי שהאחד היה חכם והאחד היה תם ומחו היה נמוך, אף על פי כן אהבו זה את זה מאד:

לימים התחילו השני בעלי בתים הנ"ל לירד, וירדו מטה מטה, עד שאבדו הכל ונעשו אביונים, ולא נשאר להם כי אם הבתים שלהם. והבנים התחילו להתגדל. אמרו האבות הנ"ל להבנים: אין בידינו לשלם עבורכם להחזיק אתכם; עשו לכם מה שתעשו. הלך התם ולמד מלאכת רצען:

והחכם, שהיה בר הבנה לא היה רצונו לעסוק במלאכה פשוטה כזו, וישב בדעתו, שילך בעולם ויסתכל מה לעשות. והיה הולך ומשוטט בשוק, וראה עגלה גדולה עם ארבעה סוסים וחאמיטיש, שהיתה רצה והולכת. ענה ואמר להסוחרים: מאין אתם? השיבו לו: מוארשא. להיכן אתם נוסעים? לוארשא. שאל אותם: שמא אתם צריכים משרתים? ראו שהוא בר הבנה ומזרח, והוטב בעיניהם, וקבלו אותו עמהם. ונסע עמם ושמם אותם היטב מאד על הדרך. בבואו לוארשא, מאחר שהיה בר הבנה, ישב עצמו: מאחר שכבר אני בוארשא, למה לי להתקשר עם אלו? אולי יש מקום טוב מהם? אלך ואבקש ואראה. והלך בשוק, והתחיל לחקר ולשאל על האנשים שהביאוהו ואם יש טוב מהם. ואמרו לו, שהאנשים הללו הם הגונים, וטוב להיות אצלם, אך שקשה מאד להיות אצלם מחמת שהמשא ומתן שלהם הוא למרחקים מאד:

הלך וראה משרתים של גועלבין, שהיו הולכים בשוק והיו הולכים כדרכם, עם מיני חן שלהם בכובעיהם ובמנעליהם עם הקצוות בולטות ושאר מיני חן שיש להם בהלוכיהם ובמבלבושיהם והוא היה בר הבנה וחרף, וישר בעיניו מאד מחמת שהוא ענין נאה וגם הדבר בביתו במקומו. הלך אל האנשים שהביאוהו, ונתן להם תשואות חן, ואמר להם שאין נוח לפניו להיות אצלם. ועל מה שהביאוהו, בעד זה שמש אותם בדרך:

והלך ועמד עצמו אצל בעל הבית אחד. ודרך המשרתים, שבתחלה צריכים להשכר בפחות ולעשות עבודות כבדות, ואחר כך באים למעלות המשרתים הגדולים. והיה הבעל הבית עושה עמו מלאכות כבדות, והיה שולחו לאדונים לשאת סחורה כדרך המשרתים, שצריכים לכף ידיהם תחת אציליהם להניח הבגד על בליטת היד ברחב הכתף, והיה כבד עליו מאד עבודה כזו. לפעמים היה צריך לעלות עם המשאוי הנ"ל על עליות הגבוהות, והיה קשה עליו העבודה. וישב עצמו, כי היה פילוסוף בר הבנה: מה לי לעבודה זו? הלא העקר הוא רק בשביל התכלית לשא אשה ולהתפרנס, עדין איני צריך להסתכל על זה, על זה יהיה פנאי להבא, בשנים הבאות, כעת טוב לי להיות משוטט בארץ, להיות במדינות, להשביע עיני בעולם:

הלך בשוק וראה, שנוסעים בעגלה גדולה סוחרים. ושאל אותם: להיכן אתם נוסעים? ללאגורנא. התקחו אותי לשם? הן. וקבלו אותו לשם, ומשם הפליג לאטליא, משם לשפאניא. בין כך ובין כך עברו כמה שנים, ועל ידי זה נעשה עוד חכם יותר מאחר שהיה במדינות רבות. וישב עצמו: כעת ראוי להביט על התכלית:

והתחיל לחשב עם פילוסופיא שלו מה לעשות, ויישר בעיניו ללמד מלאכת צורף (בזהב), שהיא מלאכה גדולה ונאה, ויש בה חכמה, וגם היא מלאכה עשירה. והוא היה בר הבנה ופילוסוף, ולא הוצרך ללמד המלאכה כמה שנים, רק ברבע שנה קבל את האמנות ונעשה אמן גדול מאד, והיה בקי במלאכה יותר מן האמן שלמדו. אחר כך ישב עצמו: אף על פי שיש בידי מלאכה כזו, אף על פי כן אין די לי בזה. היום חשוב זאת, פן בזמן אחר יוחשב דבר אחר. והלך והעמיד עצמו אצל שטיין שניידער, ומחמת הבנה שלו, קבל אמנות הזאת גם כן בזמן מועט, ברבע שנה. אחר כך ישב עצמו עם הפילוסופיא שלו: גם שיש בידי שתי האומנות, מי יודע פן לא יוחשבו שניהם; טוב לי ללמד אומנות, שהיא חשובה לעולם. וחקר בהבנה ופילוסופיא שלו ללמד דאקטיריי, שהוא דבר הצריך וחשוב תמיד. ודרך למוד דאקטיריי שצריכין ללמד מקדם לשון לטיין והכתב וללמד חכמות פילוסופיא. והוא מחמת הבנתו למד גם זאת בזמן מועט, ברבע שנה ונעשה דאקטיר גדול ופילוסוף וחכם בכל החכמות:

אחר כך התחיל העולם להיות בעיניו כלא, כי מחמת חכמתו שהיה אומן גדול כזה וחכם ודאקטיר כזה, היה כל אחד מבני העולם בעיניו כלא. וישב עצמו לעשות לו תכלית ולשא אשה, ואמר בדעתו: אם אשא אשה בכאן, מי ידע מה שנעשה ממני? אלך ואשוב לביתי למען יראו מה שנהיה ממני, שהייתי נער קטן, ועכשו באתי לגדולה כזו! והלך ונסע לביתו, והיה לו יסורין גדולים בדרך, כי מחמת חכמתו לא היה לו עם מי לדבר, ולא היה מוצא אכסניא כרצונו, והיה לו יסורים הרבה:

והנה נשליך כעת את מעשה החכם, ונתחיל לספר במעשה התם: התם הנ"ל למד מלאכת רצענות, ומחמת שהיה תם, למד הרבה עד שקבל, ולא היה בקי בהאמנות בשלמות. ונשא אשה, והיה מתפרנס מן המלאכה, ומחמת שהיה תם, ולא היה בקי בהמלאכה כל כך על כן היה פרנסתו בדחק גדול ובצמצום, ולא היה לו פנאי אפילו לאכל כי היה צריך תמיד לעסק במלאכה מחמת שלא היה יכול האומנות בשלמות, רק בשעת המלאכה, בשעה שהיה נוקב במרצע והיה מכניס ומוציא החוט העב של התפירה כדרך הרצענים, אז היה נושך חתיכת לחם ואוכל:

ומנהגו היה, שהיה תמיד בשמחה גדולה מאד, והיה רק מלא שמחה תמיד. והיו לו כל המאכלים וכל המשקאות וכל המלבושים. והיה אומר לאשתו: אשתי, תן לי לאכל! והיתה נותנת לו חתיכת לחם ואכל. אחר כך היה אומר: תן לי הרטב עם קטנית! והיתה חותכת לו עוד חתיכת לחם ואכל. והיה משבח ואומר: כמה יפה וטוב מאד הרטב הזה! וכן היה מצוה לתן לו הבשר ושאר מאכלים טובים כיוצא בזה, ובעד כל מאכל ומאכל היתה נותנת לו חתיכת לחם, והוא היה מתענג מאד מזה ושבח מאד את אותו המאכל, כמה הוא מתוקן וטוב, כאלו היה אוכל אותו המאכל ממש. ובאמת היה מרגיש באכילתו הלחם טעם כל מאכל ומאכל שהיה רוצה מחמת תמימותו ושמחתו הגדולה:

וכן היה מצוה: אשתי, תן לי שכר לשתות! ונתנה לו מים. והיה משבח כמה יפה השכר הזה. תן לי דבש! ונתנה לו מים, והיה משבח גם כן כנ"ל. תן לי יין וכו' כיוצא בזה! ונתנה לו מים, והיה מתענג ומשבח אותו המשקה כאלו הוא שותה אותה ממש: וכן במלבושים היה להם בשותפות, לו ולאשתו פעלץ אחד. והיה אומר: אשתי, תן לי הפעלץ! כשהיה צריך ללבש פעלץ, כגון לילך לשוק. והיתה נותנת לו. כשהיה צריך ללבש טוליפ לילך בין אנשים, היה אומר: אשתי, תן לי הטוליפ! והיתה נותנת לו הפעלץ, והיה מתענג ממנו, והיה משבח: כמה יפה הטוליפ הזה! כשהיה צריך לקאפטיין, כגון לילך לבית הכנסת, היה מצוה ואומר: אשתי, תן לי הקאפטיין! והיתה נותנת לו הפעלץ, והיה משבח ואומר: כמה יפה ונאה הקאפטיין הזה! וכן כשהיה צריך ללבש יופא, היתה נותנת לו גם כן הפעלץ, והיה משבח ומתענג גם כן: כמה יפה ונאה היופא הזאת, כנ"ל, וכן בכיוצא בזה. והיה רק מלא שמחה וחדוה תמיד:

כשהיה גומר המנעל ומן הסתם היה לו שלש קצוות, כי לא היה יכול האמנות בשלמות, כנ"ל היה לוקח המנעל בידו והיה משבח אותו מאד, והיה מתענג מאד ממנו והיה אומר: אשתי כמה יפה ונפלא המנעל הזה! כמה מתוק המנעל הזה! כמה מנעל של דבש וצוקיר המנעל הזה! והיתה שואלת אותו: אם כן מפני מה שארי רצענים נוטלים שלשה זהובים בעד זוג מנעלים, ואתה לוקח רק חצי טאלער (הינו זהוב וחצי)? השיב לה:

מה לי בזה? זה מעשה שלו, וזה מעשה שלי!, ועוד: למה לנו לדבר מאחריים? הלא נתחיל לחשב כמה וכמה אני מרויח במנעל זה מיד ליד: העור הוא בכך, הזפת והחוטאים וכו' בכך, ושאר דברים כיוצא בזה בכך, לאפקיס בכך; ועתה אני מרויח מיד ליד עשרה גדולים, ומה אכפת לי רוח כזה מיד ליד? והיה רק מלא שמחה וחדוה תמיד:

ואצל העולם היה ללעג, והשיגו תאותם בו, שמצאו ממי להתלוצץ כרצונם, כי היה נדמה למשוגע. והיו באים בני אדם, והתחילו בכונה לדבר עמו בשביל להתלוצץ. והיה אותו התם אומר: רק בלי ליצנות! ותכף שהשיבו לו בלי ליצנות, קבל דבריהם והתחיל לדבר עמם, כי יותר לא היה רוצה להעמיק לחשב חכמות, שגם זה בעצמו ליצנות, כי היה איש תם, וכשהיה רואה, שכונתם לליצנות, היה אומר: מה יהיה כשתהיה חכם ממני? הלא אזי תהיה שוטה, כי מה אני נחשב?! וכשתהיה חכם ממני, אדרבא, אזי תהיה שוטה! (כל זה היה דרכי התם. ועתה נחזר לענין ראשון):

בתוך כך נעשה רעש, שהחכם הנ"ל נוסע ובא לכאן בגדולה וחכמה גדולה. ורץ התם גם כן לקראתו בשמחה גדולה, והיה אומר לאשתו: תן לי מהר היופא; אלך לקראת חברי ידידי

לראותו. ונתנה לו הפעלץ, והיה רץ לקראתו. והחכם היה נוסע בעגלות צב בגדולה. ובא לקראתו התם הזה והיה שואל בשלומו באהבה, בשמחה:
אחי חביבי! מה אתה עושה? ברוך המקום שהביאך, ואני זוכה לראותך! והחכם הנ"ל גם כל העולם היה בעיניו כלא, כנ"ל, מכל שכן איש כזה, שנדמה למשוגע, אך אף על פי כן, מחמת אהבת נעורים הגדולה שהיה ביניהם היה מקרבו, ונסע עמו לתוך העיר:
והשני בעלי בתים הנ"ל, אביהם של אלו השני בנים, מתו בתוך אותו הזמן שהיה החכם משוטט במדינות, ונשארו הבתים שלהם. והתם, שהיה במקומו, נכנס לבית אביו וירשו, והחכם, שהיה במדינות, לא היה מי לקבל הבית, ונעשה כלה ואבוד בית החכם, ולא נשאר ממנו כלום, ולא היה להחכם מקום לכנס בו בבואו. ונסע לתוך אכסניא אחת, והיה לו שם יסורים, כי לא היתה האכסניא כרצונו. והתם הנ"ל מצא לו עתה עובדא חדשה, והיה רץ ובא בכל פעם מביתו להחכם באהבה, בשמחה, והיה רואה, שיש לו יסורין מהאכסניא ואמר התם להחכם: אחי, עול לביתי ותעמד אצלי, ואני אקבץ כל מה שיש לי בקמץ אחד, וכל ביתי הכל לפניך כרצונך. וישר בעיני החכם, ונכנס לביתו ועמד אצלו:

והחכם היה מלא יסורים תמיד, כי הניח שם, שהוא חכם מופלג ואומן ודאקטיר גדול מאד. והיה בא שר אחד, וצוה לו, שיעשה לו טבעת של זהב. ועשה לו טבעת נפלא מאד, וחקק שם ציורים בדרכים נפלאים מאד, וחקק שם אילן, שהיה נפלא מאד. ובא השר, ולא ישר בעיניו כלל הטבעת, והיה לו יסורים גדולים מאד, כי היה יודע בעצמו, שאלו היה הטבעת עם האילן הזה בשפאניא, היה חשוב ונפלא מאד:
וכן פעם אחד בא שר גדול והביא אבן טוב יקר, שבא ממרחקים, והביא לו עוד אבן טוב עם ציור, וצוה לו, שיציר כציור הזה על האבן טוב שהביא. וציר ממש כאותו הציור, רק ששגה בדבר אחד, שלא היה שום אדם מבין על זה, רק הוא לבדו. ובא השר וקבל האבן טוב, וישר בעיניו. והיה לו להחכם הזה יסורים גדולים מן השגיאה:

הלא עד היכן מגיע חכמתי, ועתה יזדמן לי שגיאה!
וגם בענין הדאקטירי היה לו יסורים: כשהיה בא לחולה, והיה נותן לו רפואה, שהיה יודע בברור, שאם ילך לו להחולה לחיים, בודאי מחויב בברור להתרפאות מזה, כי היא רפואה נפלאה מאד, ואחר כך מת החולה, והיו אומרים העולם, שמת על ידו והיה לו יסורים גדולים מזה. וכן לפעמים נתן רפואה לחולה ונתרפא, והיו אומרים העולם: מקרה הוא. והיה מלא יסורים תמיד:

וכן היה צריך למלבוש. וקרא החיט ויגע עמו, עד שלמדו לעשות המלבוש כרצונו, כמו שהיה יודע. וכון החיט ועשה המלבוש כרצונו, רק כנף אחד (שקורין לעפיל) שגה בו, ולא כונו יפה. והיה מצטער מאד, כי היה יודע בעצמו אף שבכאן הוא יפה, כי אינם מבינים על זה, אבל אם הייתי בשפאניא עם הלעפיל הזה, הייתי לשחוק והייתי נדמה כמו (יתיר). וכן היה מלא יסורים תמיד:

והתם היה רץ ובא בכל פעם אל החכם בשמחה, ומצאו, שהוא מצר ומלא יסורים ושאלו:
הלא חכם ועשיר כמותך, על מה יש לך יסורים תמיד? הלא אני מלא שמחה תמיד. והיה בעיני החכם לשחוק, ונדמה בעיניו למשוגע. ואמר לו התם: הלא סתם בני אדם, שמתלוצצים ממני, הם שוטים, כי אם המה חכמים ממני, הלא אדרבה, הם שוטים, כנ"ל, מכל שכן חכם כמותך, ומה תהיה אם אתה חכם ממני? ענה התם ואמר להחכם: מי יתן, שתבוא אתה על מדרגה שלי! השיב החכם ואמר: זה אפשר להיות, שאני אבוא על שלך, שינטל ממני השכל, חס ושלום, או אהיה חולה, חס ושלום, ואהיה נעשה משוגע, כי הלא מה אתה? איש משוגע! אבל שאתה תבוא על שלי, זה אי אפשר בשום אופן, שתהיה אתה חכם כמוני. השיב התם: אצל השם יתברך הכל אפשר, ויכול להיות כהרף עין, שאני אבוא על שלך. ושחק החכם ממנו מאד:

ואלו השני בנים היו נקראים בפי העולם, זה בכנוי חכם, וזה בכנוי תם. אף על פי שיש כמה חכמים ותמים בעולם, אף על פי כן כאן היה נכר הדבר ביותר, כי שניהם ממקום אחד ולמדו ביחד, וזה נעשה חכם מופלג מאד, וזה היה תם גדול מאד. ובהסקאסקי, ששם כותבין כל אחד עם כנוי פאמעליא שלו, היו כותבין על זה כנוי חכם ועל זה כנוי תם:
פעם אחד בא המלך על הסקאסקי, ומצאו, שהיו כותבין שם אלו השני בנים, זה בשם חכם, וזה בשם תם, והיה בעיניו לפלא, שאלו השנים מכונים בשם חכם ותם, ונתאוה המלך לראותם. וחשב המלך: אם אשלח אחריהם פתאם, שיבואו לפני יתפחדו מאד, והחכם יסתתמו טענותיו לגמרי, והתם גם כן אפשר ישתגע מחמת פחד. ונתישב המלך לשלח חכם

אחד אל החכם, ותם אל התם; רק איך מוצאין בעיר מלוכה תם, כי בעיר מלוכה על פי רב הם חכמים, רק שהממונה על האוצרות הוא תם דוקא, כי החכם אינם רוצים לעשות ממונה על האוצרות פן על ידי חכמתו ושכלו יוכל לבזבז האוצרות, על כן עושין ממונה על האוצרות תם דוקא:

וקרא המלך לחכם אחד ולאותו התם הנ"ל ושלחם להשני בנים הנ"ל, ונתן בידם אגרות לכל אחד ואחד. גם נתן בידם אגרת להגאבירניר של הגאבערניא, שאלו השתי בנים הם תחת ממשלתו, וצוה בהאגרת, שהגאבירניר ישלח להם אגרות משמו להחכם והתם כדי שלא יתפחדו, ויכתב להם, שאין הדבר נחוץ, ואין המלך גוזר דוקא שיבואו רק הדבר תלוי ברצונם: אם הם רוצים יבואו, רק שהמלך חפץ לראותם:

ונסעו אלו השלוחים החכם והתם ובאו להגאבירניר ונתנו לו האגרת. ושאל הגאבירניר על אלו השני בנים, ואמרו לו, שהחכם הוא חכם מופלג ועשיר גדול. והתם הוא תם ביותר, ויש לו כל המלבושים של הפעלץ, כנ"ל. ונתיעץ הגאבירניר, שבודאי אין ראוי להביאו לפני המלך בלבוש פעלץ, ועשה לו מלבושים כראוי, והניח בתוך העגלות צב של התם, ונתן להם אגרות, כנ"ל. ונסעו השלוחים ובאו לשם. ונתנו האגרות להם:

החכם להחכם, והתם להתם. והתם, תכף שהגיע לו האגרת, אמר להתם השליח שהביאו: הלא איני יודע מה כתוב בו; קרא אותו לפני! השיב לו: אני אספר לך בעל פה מה שכתוב בו שהמלך רוצה שתבוא אליו. שאל תכף: רק בלי ליצנות! השיב לו: בודאי אמת, בלי ליצנות. ונתמלא שמחה תכף ורץ ואמר לאשתו: אשתי, המלך שלח בשבילי! ושאלה אותו: על מה ולמה? ולא היה לו פנאי להשיבה כלל, ותכף נזדרז בשמחה והלך ונסע עם השליח תכף.

ונכנס וישב בתוך העגלות צב ומצא שם הבגדים הנ"ל ושמח יותר ויותר: (בתוך כך) נשלחו מסירות על הגאבירניר, שהוא עושה עולות, והעבירו המלך. ונתיעץ המלך, שטוב, שיהיה גאבירניר איש תם, שהתם ינהג המדינה באמת וישר מחמת שאינו יודע חכמות והמצאות. ונמלך המלך לעשות את התם הנ"ל גאבירניר, ושלח המלך פקודתו שהתם הנ"ל, ששלח אחריו, הוא יהיה גאבירניר. והוא צריך לנסע דרך העיר של הגאבערניא, ויעמדו על השערים של העיר, ותכף בבואו, יעכבו אותו ויכתירו אותו בהתמנות הזאת, שיהיה גאבירניר, וכן עשו. ועמדו על השערים, ותכף בעברו שם, עכבו אותו ואמרו לו, שהוא נעשה גאבירניר. ושאל ואמר: רק בלי ליצנות! השיבו לו: בודאי בלי שום ליצנות. ונעשה התם תכף גאבירניר בתקף ועז:

ועתה, שנתרומם מזלו ומזל מחכים ובא לו קצת הבנה, אף על פי כן לא השתמש כלל בחכמתו, רק נהג בתמימותו כבראשונה והנהיג את המדינה בתמימות, באמת ובישר, ועולה לא נמצא בו, ועל הנהגת המדינה אין צריך שכל גדול וחכמות, רק על פי הישר בתמימות. כשבאו לפניו שנים לדין, היה אומר: אתה זכאי ואתה חיב, כפי תמימותו באמת, בלי שום ערמה ומרמה, וכן נהג הכל באמת:

והיו אוהבים אותו המדינה מאד. והיה לו יועצים אוהבים באמת, ומחמת האהבה יעץ לו אחד: באשר שבודאי בהכרח תהיה קרוא אל המלך שתבוא לפניו, כי הלא כבר שלח אחריו וגם הדרך שהגאבירניר מוכרח לבוא לפני המלך, ועל כן אף על פי שאתה כשר מאד, ולא ימצא בך שום עולה בהנהגתך המדינה, אף על פי כן דרך המלך בדבריו לנטות בדבריו לצד אחר, לדבר חכמות ולשונות אחרים, על כן נאה ודרך ארץ שתוכל להשיבו; על כן טוב, שאלמדך חכמות ולשונות. ונתקבל הדבר בעיני התם ואמר: מה אכפת לי אם אלמד חכמות ולשונות?! ותכף עלה על דעתו, שחברו החכם אמר לו, שאי אפשר בשום אופן שהוא יבוא על שלו, והנה עתה כבר בא על חכמתו (ואף על פי כן, אף על פי שכבר היה יודע חכמות, לא היה משתמש עם החכמות כלל, רק נהג הכל בתמימותו כבראשונה):

אחר כך שלח המלך, שיבוא זה התם הגאבירניר אליו, ונסע אליו. ודבר המלך עם התם בתחלה מהנהגת המדינה והוטב בעיני המלך מאד מאד, כי ראה, שהוא מתנהג בישר ואמת גדול, בלי שום עולה ומרמה. אחר כך התחיל המלך לדבר חכמות ולשונות והשיבו התם כראוי, והוטב בעיני המלך זאת ביותר ויותר, ואמר: אני רואה, שהוא חכם כזה, ואף על פי כן הוא מתנהג בתמימות כזה! וייטב בעיני המלך מאד מאד. ומנה המלך אותו, שיהיה מיניסטר על כל המיניסטריש. וצוה לו מקום מיוחד, ששם יהיה ישיבתו, וצוה, שיבנה לו חומות נאות ומפארות כראוי, ונתן לו כתב על התמנות הזאת, שיהיה מיניסטר, כנ"ל וכן היה, שבנו לו בנינים, כנ"ל, באותו המקום שצוה המלך, והלך וקבל הגדולה בתקף:

והחכם הנ"ל, כשבא אליו האגרת מהמלך, כנ"ל, השיב להחכם שהביאה: המתן ולין פה, ונדבר ונתישב. לערב עשה עבורו סעודה גדולה. בתוך סעודתו נתחכם החכם בחכמתו ופילוסופיה שלו, וענה ואמר: מה זאת, שהמלך כזה ישלח אחרי, עבור שפל ברך כמוני, ומה אני, שהמלך ישלח אחרי?! הלא מלך כזה שיש לו ממשלה וגדולה כזו ואני שפל ונבזה כנגד מלך גדול ונורא כזה, ואיך יתישב זאת בדעת, שמלך כזה ישלח עבור שפל כמוני? אם אמר בשביל חכמתי מה אני כנגד המלך? וכי אין להמלך חכמים? וגם המלך בעצמו בודאי חכם גדול, ומה הדבר הזה, שהמלך ישלח עבורי? וישתומם על זה מאד מאד. ענה ואמר זה החכם (הינו החכם הראשון, שהוא חברו של התם, כי כל זה הכל מדבריו של אותו החכם הראשון חברו של התם, שאחר שהשתומם והתמיה עצמו מאד כנ"ל ענה בעצמו דברים אלו ואמר להחכם השליח): תדע מה שאני אומר. דעתי, שבהכרח הדבר מובן ומברר, שאין מלך בעולם כלל, וכל העולם טועים בשטות הזה, שסוברים, שיש מלך. וראה והבן, איך אפשר זאת, שכל בני העולם ימסרו עצמן לסמך על איש אחד, שהוא המלך? בודאי אין מלך בעולם כלל: השיב החכם השליח הנ"ל: הלא אני הבאתי לך אגרת מהמלך! שאל אותו החכם הראשון הנ"ל. האתה בעצמך קבלת האגרת מיד המלך בעצמו ממש? השיב לו: לאו, רק איש אחר נתן בידי האגרת בשם המלך. ענה ואמר: עתה ראה בעיניך, שדברי כנים, כי אין מלך כלל. וחזר ושאל אותו: תאמר לי; הלא אתה מן העיר מלוכה ומגודל שם מימך, הגידה לי: הראית מימך את המלך? השיב לו: לאו (כי באמת כן הדבר, שלא כל אחד ואחד זוכה לראות את המלך, כי אין המלך מתראה, רק בעתים רחוקות מאד). ענה החכם הראשון ואמר: עתה ראה גם ראה, שדברי ברורים ומבררים שבודאי אין מלך כלל, כי הלא אפלו אתה לא ראית את המלך מעולם:

שוב שאל החכם השליח: אם כן מי מנהיג המדינה? השיב החכם הראשון: זאת אני אספר לך הברור, כי ממני תשאל, כי אני בקי בזה, כי הייתי משוטט במדינות, והייתי במדינת איטליה, וכך המנהג שיש שבעים שרי יועצים (שקורין ראטהירין), והם עולים ומנהיגים המדינה זמן מיוחד, ועם זה השררות חולקין עצמן כל בני המדינה בזה אחר זה. והתחילו דבריו לכנס באזני החכם השליח, עד שהסכימו וגזרו, שבודאי אין מלך בעולם כלל:

שוב ענה החכם הראשון: המתן עד הבקר, אברר לך עוד בברור אחר ברור, שאין מלך בעולם כלל. וישכם החכם הראשון בבקר (החכם, שהוא חברו של התם אנו קוראים אותו תמיד בשם החכם הראשון), והקיץ את חברו החכם השליח ואמר לו: בוא עמי אל החוץ, ואראך הדבר בברור, איך העולם כולו בטעות, ובאמת אין מלך כלל, וכולם בטעות גדול. והלכו בשוק, וראו איש חיל אחד, ותפסו אותו ושאלו אותו: למי אתה עובד? השיב: את המלך. (שאלו אותו): הראית את המלך מימך? לאו. ענה ואמר: ראה, היש שטות כזה?! שוב הלכו אל אדון אחד מן החיל, ונכנסו עמו בדברים, עד ששאלוהו:

למי אתה עובד? את המלך. הראית את המלך? לאו. ענה ואמר: עתה ראה בעיניך, שהדבר מברר, שכולם טועים, ואין מלך כלל בעולם. ונסכם ביניהם הדבר, שאין מלך כלל: ענה החכם ואמר עוד: בוא ונסע ונלך בעולם, ואראך עוד איך כל העולם כולו בטעותים גדולים, והיו הולכים ונוסעים בעולם, ובכל מקום שבאו, מצאו את העולם בטעות. ודבר המלך הנ"ל נעשה אצלם למשל, ובכל מקום שמצאו העולם בטעות, לקחו את המלך למשל: כמו שזה אמת, שיש מלך, כן הדבר הזה. והיו הולכים ונוסעים עד שכלה מה שבידם, והתחילו למכר סוס אחד ואחר כך השני, עד שמכרו כולם, עד שהוכרחו לילך רגלי, ותמיד היו חוקרים העולם, ומצאו שהעולם בטעות. ונעשו עניים הולכי רגלי, ונסתלק חשיבותם, ולא היו נחשבים כלל, כי לא היו משגיחים עליהם כלל, על אביונים כמותם:

ונתגלגל הדבר, והיו הולכים וסובבים, עד שבאו אל העיר, שדר בה המיניסטר הנ"ל (שהוא התם, חברו של החכם הנ"ל), ושם, באותה העיר, היה בעל שם אמת, והיה חשוב מאד, כי עשה דברים נפלאים, ואפלו בין השרים היה חשוב ומפורסם, ואלו החכמים באו לאותה העיר, והלכו וסבבו ובאו לפני בית הבעל שם, וראו, שהיו עומדים שם כמה עגלות ארבעים וחמשים עם חולים. וסבר החכם, ששם דר דאקטיר, והיה רוצה לכנס לביתו מחמת שגם הוא היה דאקטיר גדול, ורוצה לכנס לעשות הכרות עמו. ושאל מי דר בכאן? השיב: בעל שם. וימלא פיו שחוק, ואמר לחברו: זה הוא שקר וטעות נפלא מאד, וזה הוא שטות יותר מטעות של המלך. חברי! אספר לך השקר הזה כמה וכמה העולם בטעות בשקר כזה:

בתוך כך היו רעבים, ומצאו עדין אצלם שלשה ארבעה גדולים. והלכו אל בית התבשיל, (שקורין גאר קערך), ושם מוצאים לאכל אפלו בעד שלשה או ארבעה גדולים. וצוו לתן להם

מאכל, ונתנו להם. בתוך שהיו אוכלים, היו מספרים ומתלוצצים מהשקר וטעות של דבר הבעל שם. והבעל הגאר קעך שמע דבריהם, וחרה לו מאד, כי הבעל שם היה חשוב שם מאד. ויאמר להם: אכלו לכם מה שיש לפניכם וצאו מכאן. אחר כך בא לשם בן הבעל שם, והם עדין היו מתלוצצים מן הבעל שם בפני בנו. וגער בהם הבעל גאר קעך על שהם מתלוצצים מן הבעל שם בפני בנו, עד שהכה אותם הכה ופצוע ודחפם מביתו. וחרה להם מאד, ורצו לבקש משפט על המכה אותם.

ונתישבו לילך אל הבעל הבית שלהם, שהניחו שם החבילות שלהם, להתיעץ עמו איך להשיג משפט על הנ"ל. ובאו וספרו לו, שבעל הגאר קעך הכה אותם מאד. ושאל להם: למה? וספרו לו, שדברו על הבעל שם. השיב להם: בודאי אינו ישר להכות בני אדם, אבל אתם לא עשיתם נכונה כלל, שדברתם על הבעל שם, כי הבעל שם חשוב כאן מאד. וראו, שאין בו ממש, וגם הוא בטעות, והלכו ממנו אל הפקיד (והפקיד היה עכו"ם) וספרו לו המעשה, שהכו אותם. שאל: על מה? השיבו, שדברו על הבעל שם, והכה אותם הפקיד הכה ופצוע ודחפם מביתו: והלכו מזה לזה; ממושל למושל גבוה ממנו, עד שבאו לפני המיניסטר הנ"ל. ושם, לפני בית המיניסטר, עומדים אנשי חיל, דהינו וואכן, והודיעו להמיניסטר, שאיש אחד צריך אליו, וצוה שיכנס. ובא אותו החכם לפני המיניסטר, ותכף בבואו הכירו המיניסטר שזהו החכם חברו כנ"ל, והחכם לא הכירו מחמת שהיה בגדולה כזו. ותכף התחיל המיניסטר ודבר אליו: ראה תמימותי למה שהביא אותי, לגדולה כזו, ואל מה חכמתך הביאה אותך?

ענה החכם ואמר: מאחר שאתה הוא חברי התם, מזה נספר אחר כך; לעת עתה תן לי משפט על שהכו אותי, שאלו: למה? השיבו: בשביל שדברתי על הבעל שם, שהוא שקר ומרמה גדולה. ענה התם המיניסטר ואמר: עדין אתה אוחז בחכמות שלך? ראה: אתה אמרת שאתה יכול לבוא על שלי בקל, ואני לא אוכל לבוא על שלך; ראה, שאני כבר באתי על שלך, כנ"ל, ואתה עדין לא באת על שלי, ואני רואה, שזה קשה יותר, שאתה תבוא על תמימות שלי. ואף על פי כן, מחמת שהיה מכיר בו מכבר בגדולתו, צוה לתת לו בגדים להלבישו, ובקשו שיאכל עמו:

בשעת אכילתם התחילו לדבר יחד. התחיל החכם להוכיח לו דעתו הנ"ל, שאין מלך כלל. גער בו התם המיניסטר: הלא אני בעצמי ראיתי את המלך! השיב לו החכם בשחוק: אתה יודע בעצמך, שזה היה המלך? אתה מכיר אותו ואת אביו ואת זקנו שהיו מלכים? מאין אתה יודע שזה מלך? אנשים הגידו לך שזה מלך, ורמו אותך בשקר. וחרה להתם מאד מאד על דבר המלך על שהוא כופר במלך:

בתוך כך בא אחד ואמר: העזאזל, דהינו הטייוול שלח אחריכם. ונזדעזע התם מאד מאד, ורץ וספר לאשתו בפחד גדול באשר שהנ"ל שלח אחריו. ויעצה לו אשתו לשלח עבור הבעל שם. ושלח אחריו. ובא הבעל שם ונתן לו קמיעות ושמירות ואמר לו, שעתה לא יפחד כלל, והיה לו אמונה גדולה בזה. והיו יושבים עוד החכם והתם הנ"ל, ושאל החכם אותו: על מה נפחדת כל כך? אמר לו: בשביל הנ"ל, ששלח אחרינו. שחק ממנו:

אתה מאמין, שיש טייוול? השיב לו: ואם כן מי הוא זה ששלח אחרינו? ענה החכם ואמר: בודאי זהו אחי, שרצה שיתראה עמי, ושלח אחרי במרמה זו. שאל אותו התם: אם כן איך עבר על כל הווארטש? השיבו: בודאי שחד אותם, והם אומרים במרמה ושקר, שלא ראו אותו כלל:

בתוך כך חזר ובא אחד ואמר כנ"ל, שהטייוול שלח אחריהם. והתם לא נדעזע עתה, ולא היה לו שום פחד כלל מחמת השמירה של הבעל שם, כנ"ל. ענה ואמר להחכם, עתה מה אתה אומר? אמר: אודיע לך, שיש לי אח, שהוא עמי בכעס, ועשה מרמה זו כדי להפחיד אותי. ועמד ושאל לאותו שבא בשבילם: ומה הוא דמותו של זה ששלח אחרינו? איזה פנים יש לו ואיזה מראה יש לשערות שלו וכו' וכיוצא. השיב לו: כך וכך. ענה החכם ואמר: ראה, זה הוא מראה אחי הנ"ל. אמר לו התם: התלך עמם? השיב: הן, רק שתתן עמי איזה אנשי חיל, שיהיו זלאגא כדי שלא יצערו אותי. ונתן לו זלאגא:

והלכו השני חכמים הנ"ל עם אותו האיש שבא בשבילם, וחזרו החיל. ושאל אותם התם המיניסטר: היכן הם החכמים הנ"ל? השיבו, אינם יודעים כלל איך נעלמו. והנ"ל (הינו הטייוול) חטף אותם, את החכמים האלו הנ"ל, והביא אותם אל רפש וטיט, ושם היה יושב הטייוול על כסא בתוך הרפש, והשליכו את החכמים הנ"ל בתוך הרפש. והרפש היה עב ודבוק כמו דבק ממש, (שקורין קליי), ולא היו יכולים לזוז עצמן כלל בתוך הרפש, וצעקו (אלו החכמים לאלו שהיו מיסרים אותם, דהינו הטייוול ואנשיו):

רשעים! על מה אתם מיסרים אותנו? וכי יש טייוויל בעולם? אתם, רשעים, מיסרים אותנו בחנם (כי אלו החכמים הנ"ל עדין לא האמינו, שיש טייוויל, רק אמרו שאנשים רשעים מיסרים אותם בחנם). והיו מונחים אלו השני חכמים בתוך עבי הרפש, והיו חוקרים מה זאת: אין זאת, רק שאנשים פוחזים, שהיינו מתקוטטים עמהם איזה פעם, ועתה הם מיסרים אותנו כל כך. והיו מתיסרים שם בענויים גדולים כמה שנים:

פעם אחת עבר התם המיניסטר הנ"ל לפני בית הבעל שם, ונזכר בחברו החכם, ונכנס אל הבעל שם, והטה עצמו אליו כדרך השרים, ושאל אותו אם אפשר שיראה אותו (הינו את החכם הנ"ל) ואם יוכל להוציאו משם. ואמר אל הבעל שם: האתם זוכרים את החכם, ששלח הטייוויל ונשאו, ומאותו היום לא ראיתיו? השיבו: הן. ובקש ממנו, שיראה לו מקומו ויוציאו משם. ואמר לו הבעל שם: בודאי אני יכול להראות לך מקומו ולהוציאו, רק שלא ילכו כי אם אני ואתה. והלכו יחד:

ועשה הבעל שם מה שידע, ובאו לשם, וראה, שהם מונחים בעבי טיט ורפש. וכשראה החכם את המיניסטר, צעק אליו: אחי! ראה, שהם מכים ומענים אותי כל כך הרשעים הללו בחנם. גער בו המיניסטר: עדין אתה אוחז בחכמות שלך ואין אתה מאמין בשום דבר, ולדבריך אלו הם אנשים? עתה ראה; הלא זה הוא הבעל שם, שהיית כופר בו, והוא דיקא יכול להוציאכם (והוא יראה לכם האמת). ובקש התם המיניסטר הנ"ל מן הבעל שם, שיוציאם ויראה להם, שזהו טייוויל ואינם אנשים, ועשה הבעל שם מה שעשה ונשאר עומדים על היבשה, ולא היה שם רפש כלל, ואלו המזיקים הנ"ל נעשו עפרא בעלמא. אז ראה החכם הנ"ל והוכרח בעל כרחו להודות על הכל שיש מלך וכו':

על זה המעשה נאמרה התורה (עין לקוטי מוהר"ן, חלק ב', סימן י"ט) המדברת מחכמות ותמימות, שעקר השלמות הוא רק תמימות ופשיטות, וענין עמלק, שהיה חכם וכפר בעקר וכו' עין שם על פסוק (משלי כ"ד): שבע"יפל" צדיק" וקם" סופי תבות עמל"ק. כי עקר כל הנפילות הם על ידי חכמות וכו', עין שם. גם אגג מזרע עמלק אף על פי שראה מפלתו בשעה שבא שמואל אצל שאול להרגו, עדין לא היה מאמין. כמו שנאמר (שמואל א ט"ו): וילך אגג מעדנות ותרגם יונתן: מפנקא, כי עדין לא האמין במפלתו, עד שראה בעיניו סוף מפלתו, אז: ויאמר: אכן סר מר המות, כי עד עתה לא האמין. (שים עיניך על המעשה, ותבין פלאי פלאות): ואם התפלה אינה כראוי, הוא מנעל בשלשה קצוות, והבן. ועין עוד בסוף הספר בפרוש הרב ותראה דרושים נפלאים: